

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології

Кафедра психології освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ
ЦІННОСТЕЙ В ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M18z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Боднар Юлія Михайлівна

Керівник:
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології освіти Панчук Н.П.

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методик
дошкільної освіти Бабюк Т.Й.

Кам'янець-Подільський – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	7
1.1 Сутність і механізми соціально-морального виховання дітей дошкільного віку.....	7
1.2 Зміст основних понять досліджуваної проблеми	14
1.3 Особливості формування моральної культури в сучасній початковій школі.....	25
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	35
2.1 Методика та організація дослідження.....	35
2.2 Основні теоретичні положення щодо обґрунтування побудови дослідження.....	44
2.3 Психолого-педагогічна характеристика морального виховання дітей дошкільного віку	49
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ І УЗАГАЛЬНЕННЯ ДАНИХ ПО ВИХОВАННЮ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	5
3.1 Методи і прийоми виховання моральних цінностей дітей дошкільного віку.....	55
3.2 Авторська програма щодо формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку.....	62
3.3 Рекомендації педагогам дошкільного навчального закладу освіти і батькам щодо виховання моральних цінностей у дітей молодшого дошкільного віку.....	78
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Ціннісні орієнтації є головним критерієм у ставленні людини до навколишнього світу. Вони визначають соціальну взаємодію людей, боротьбу і узгодження їх інтересів, вимог, регулюють поведінку людини, визначаючи майбутнє життя особистості в суспільстві. Тому структура ціннісних орієнтацій особистості і виявлення шляхів їх розвитку та формування виступають об'єктом соціально-психолого-педагогічного аналізу. Тим більше це важливо для визначення системи цінностей в нових соціальних умовах, що дозволить виділити структуру життєвих установок і на їх основі визначити шляхи формування ціннісних орієнтацій, необхідних для гармонійного розвитку особистості в наші дні.

Культивування ринкових відносин в сучасному суспільстві призводить до зміни системи цінностей як у дорослого населення, так і у дітей. Ідеалом людини тепер служить особистість, «вміє красиво жити без особливих трудових зусиль». У зв'язку з цим актуальним є вивчення ціннісної сфери сучасних дітей. Найбільш інтенсивно привласнення цінностей суспільства особистістю відбувається в молодшому дошкільному віці.

Обґрунтування шляхів формування моральної культури пов'язане з низкою загальнодержавних програм, зокрема тих, що стосуються зміцнення суверенітету України, забезпечення прав і свобод людини, їх положення лягли в основу Державної національної програми “Освіта” (Україна XXI століття), Концепція національно виховання, Національної доктрини розвитку освіти України, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Закону України “Про позашкільну освіту” [25, 34, 42, 53, 71].

У документах наголошується на необхідності формування у дошкільнят національної свідомості, почуття національної гідності, шанобливого ставлення до історії, культури, рідної мови, народних традицій та звичаїв, загальнолюдських цінностей. Проблема морального виховання набуває дедалі більшої гостроти як глобальна. Вона однаково хвилює

громадськість, педагогів, уряди багатьох країн світу. Своєчасне формування моральної культури у дітей конче необхідне для оздоровлення суспільства. Відомий педагог-гуманіст Я.Корчак, підкреслюючи соціальну роль морального виховання дітей, сформулював важливе положення: “Реформи в житті дорослих слід починати в душах дітей” [47]. Виховання моралі в молодого покоління - одне з пріоритетних завдань української загальноосвітньої школи.

Психологічні аспекти гуманістичного виховання розкриті у працях І. Беха, О. Бодальова, М. Боришевського, О. Киричука, Г. Костюка, Е.Помиткіна; сутність та структура етично-моральних цінностей у сучасній вітчизняній системі виховання обґрунтовані в роботах Т. Аболіної, О.Вишневського, Е. Корнієнко, М. Красовицького, О. Сухомлинської. Концептуальні засади виховання моральності дітей сформовано І. Бехом, Н.Ганнусенко, К. Черною. Процес формування гуманних відносин у позаурочній діяльності став предметом дослідження В. Коротєєвої, Г. Ясякевич. Є. Доукіна вивчала взаємодію школи і сім'ї у формуванні моральних засад поведінки молодших школярів. Особливості морального розвитку та механізм формування моральних цінностей розкрито у працях І. Беха, В. Галузяка, А. Донцова, В.Тюріної [58, 81].

Актуальність дослідження зумовлена низкою наявних протиріч між: соціальним запитом суспільства на високоморальну особистість і традиційною системою виховання; необхідністю ефективного цілеспрямованого виховання морально-етичних цінностей у дітей; визнанням інноваційних підходів важливим засобом формування моральної культури у дітей та слабким вивченням її впливу на розвиток особистості; визнанням молодшого дошкільного віку як найбільш сензитивного періоду для формування моральної культури. На сьогоднішній день існує багато різних форм та методів формування моральної культури. Однак застосування сучасних методів у методиці виховання моральності дошкільнят є особливо актуальним, оскільки час

не стоїть на місці і поєднання консервативних та новітніх технологій може привести до найбільш вагомих результатів.

Здійснений аналіз праць дав змогу стверджувати, що найсприятливішою для формування у дітей культури поведінки є застосування нових підходів. Вони разом із педагогами, на основі партнерства беруть участь у суспільно значимій діяльності, в процесі якої вправляються в здійсненні суспільно значущих вчинків на основі моральних цінностей. Молодші дошкільнята залучаються до роботи в різних творчих об'єднаннях (гуртках, студіях) відповідно до інтересів, добровільного вибору, що сприяє самореалізації особистості, розвитку її індивідуальних нахилів і здібностей. Наявність означених суперечностей, актуальність цієї проблеми, її важливість для теорії і недостатній рівень розробленості щодо практики формування моральної культури обумовили вибір теми дослідження: Психологічні особливості формування моральних цінностей в дитини дошкільного віку ”

Об'єкт дослідження – процес формування моральних уявлень у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – умови активізації процесу формування моральних якостей у дошкільнят.

Мета дослідження – теоретично вивчити та перевірити на практиці методи та методики формування моральних цінностей у дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого–педагогічну літературу з проблеми морального виховання дошкільників.

2. Розкрити сутність та зміст основних понять досліджуваної проблеми.

3. Провести діагностику рівня морального розвитку дошкільників.

4. Показати умови активізації процесу формування моральної культури молодших дошкільнят.

5. Сформулювати рекомендації педагогам і батькам щодо формування моральних цінностей у молодших дошкільнят.

6. Оцінити її ефективність і необхідність в освітньому процесі дошкільньому освітньому закладі.

Методи дослідження: теоретичні – порівняння, аналіз психолого – педагогічної літератури, спостереження, бесіда, анкетування.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань) та додатків. Повний обсяг роботи – 104 сторінок, з них 87 сторінки основного тексту.

ВИСНОВКИ

Реалії сучасного життя такі, що втрачається моральний потенціал суспільства. Тому при визначенні мети виховання все більше уваги звертається на систему цінностей, прийнятих у суспільстві. Так, одним із пріоритетних завдань виховання для нашого суспільства було і залишається залучення особистості до системи культурних, загальнонаціональних цінностей, формування моральних ціннісних орієнтацій громадянина.

Під ціннісними орієнтаціями ми розуміємо вибіркове ставлення дітей дошкільного віку до матеріальних і духовних цінностей, а також систему їх установок, переваг, виражену в свідомості і поведінці, та вважаємо, що виховне середовище дошкільного навчального закладу виступає в якості одного з головних чинників в їх формуванні. Виховне середовище дошкільного навчального закладу розуміється нами як певна система, що охоплює педагогічний процес в цілому. Так, виховне середовище освітнього закладу повинна пред'являти молодшому школяреві моральні ідеали цінності в емоційно привабливому стані і супроводжуватися яскравими, пам'ятними подіями, що сприяють набуттю особистісного сенсу моральних цінностей і ефективному формуванню ціннісних орієнтацій.

Розроблена нами програма "ЧАРІВНИЙ ВСЕСВІТ - КРОК НАЗУСТРІЧ" спрямована на формування моральних ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку. Отримані в ході проведення ряду методик результати про рівень сформованості моральних ціннісних орієнтацій у дітей свідчать про те, розвиток потреб у них йде в напрямку формування духовних потреб над матеріальними, незважаючи на те, що вони позначені особистими успіхами і в деяких ситуаціях спрямовані на задоволення індивідуально-особистісних потреб молодших школярів.

Аналіз результатів апробації програми, а також порівняння отриманих результатів у експериментальній групі і контрольній групі показали її ефективність, що дозволило зафіксувати позитивні зміни у формуванні

моральних ціннісних орієнтацій у дітей в умовах виховного середовища дошкільного освітнього закладу.

Виходячи з результатів дослідно-практичної роботи, ми можемо сказати, що якщо проводити цілеспрямовану, організовану і систематичну роботу з формування моральних ціннісних орієнтацій, то коло ціннісних уподобань у дітей збільшиться.

Таким чином, дослідно-практична робота і отримані в ході її проведення результати підтверджують правильність нашого завдання щодо морального виховання дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Без сердца что поймешь..? Амонашвили Ш. А. Развитие личности. 2004. №2. С. 112–127 ; № 3. С. 98–114.
2. Архангельский Н. В. Нравственное воспитание Н. В. Архангельский. Москва. : Просвещение, 1979. 320 с.
3. Бабанский Ю. К. Педагогика : Курс лекций. Москва. : Просвещение, 1988. 479 с.
4. Басюк Н. Орієнтири вчителя у моральному вихованні молодших школярів. Рідна школа. 2007. № 3. С. 21–22.
5. Бех І. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості Початкова школа. 2006. № 3, 5, 6, 7.
6. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 124–129.
7. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: шляхи реалізації. Київ. : ІЗМН, 1996. 204 с.
8. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання Київ. : Школа, 1998. – 188 с.
9. Библер В. С. Нравственность, культура, современность (философские размышления о жизненных проблемах) Москва. : Знание, 1990. 62 с.
10. Білоусова В. О. Співвідношення діяльності і відносин у моральному вихованні школярів. Рідна школа. 1980. № 11. С. 23.
11. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації відносин школярів у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : [моногр.] Київ. : ІЗМН, 1997. 232 с.
12. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте/ Л.И. Божович / Санкт-Петербург: Питер 2008 г.-400 с.
13. Болдырев Н. И. Нравственное воспитание школьников Москва. : Просвещение, 1979. 224 с.

14. Болотина Л. Р. Педагогика : учеб. пособие для пед. ин-тов Москва. : Просвещение, 1987. 112 с.
15. Боришевський М. Й. Моральні переконання та їх формування у дітей. Київ. : Радянська школа, 1979. 48 с.
16. Волкова Н. П. Педагогіка. Навчальний посібник. Київ. Академвидав 2007. 616 с.
17. Виготський Л. С. Розвиток вищих психічних функцій // Збірка творів в 6 т.- Москва: Педагогіка, 1983.- т. 3. – 500 с.
18. Галиця О. С. Моральне і правове виховання учнів. Рідна школа. 1981. № 7. С. 28.
19. Генік Л. Формування культури поведінки молодших школярів Початкова школа. 2007. № 7. С. 22.
20. Генік М. Особливості морального виховання молодших школярів у сучасній сім'ї. Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Івано-Франківськ : Плай, 2001. Вип. VI. С. 125–131.
21. Генік М. Психолого-педагогічні умови формування моральних цінностей молодших учнів. Проблеми педагогічних технологій : Збірник наукових праць Волинського державного університету ім. Л. Українки. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2004. Вип. 1(26). С. 8–13.
22. Генік М. Формування духовно-моральних цінностей школярів у процесі навчання. Морально-етичне виховання школярів у системі громадянської освіти і виховання : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (15–16 лист. 2001 р.). Івано-Франківськ : Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2001. С. 152–157.
23. Губрієнко М. І. Умови оптимального впливу моральних знань на поведінку молодших школярів. Рідна школа. 1979. № 9. С. 7.
24. Демиденко В. К. Деякі аспекти морального виховання: Практичний матеріал для керівників, вихователів і вчителів. Київ. : ІЗМН, 1995. 125 с.

25. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття) : затверджена Постановою Кабінету міністру України від 9 листопада 1993 р. № 896. Київ. : Райдуга, 1994. 61 с.
26. Дригус М. Формування у дітей навчально-морального оцінювання Радянська школа. 1984. № 4. С. 27.
27. Дубинчак В. Моральне виховання молодших школярів Рідна школа. 1984. № 3. С. 5.
28. Дунець О. Морально-етичні бесіди на уроках. Харків, 2009. С. 57–80.
29. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
30. Ефимов Е. Учебное телевидение: проблемы, перспективы. Москва, 1986. 17 с.
31. Журавльова В. Ціннісні пріоритети у вихованні школярів. Сучасна школа України. 2011. № 3. С. 3–6.
32. Загальнолюдські й національні морально-духовні цінності як основа формування особистості. Проблеми освіти: Науково-методичний зб. / гол. ред. В. О. Зайчук. Київ. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2000. Вип. 20. 341 с.
33. Зайченко І. В. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ. : Освіта України ; КНТ, 2008. 528 с.
34. Закон України „Про позашкільну освіту” від 22 червня 2000 року №1841-III [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://uspeh.crimea.ua/articles-14-r38.html>
35. Зима Л. О. Людина починається з добра (година спілкування) Класному керівнику усе для роботи. 2011. № 3(27)березень. С. 47–50.
36. Захарова В. Формування моральних якостей. Початкова школа. 2010. № 10. 64 с.
37. Іванова З. Моральні цінності молодшого школяра. Рідна школа. 1985. № 7. С. 31.

38. Карпова Г. О. Розвиток передумов дієвості морального ідеалу третьокласників. Рідна школа. 1989. № 1. С. 20.
39. Карпова С. Н. Игра и нравственное развитие у школьников. Москва., 1986. 200 с.
40. Коваленко С. С. Методика морального виховання дітей молодшого і середнього шкільного віку Київ. : Радянська школа, 1974. 144 с.
41. Комановський І. Формування моральних ідеалів дітей Рідна школа. 1985. № 1. С. 14.
42. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. Шкільна бібліотека. 2003. №3. С.11-19.
43. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ., 1989. 607 с.
44. Кудикіна Н. Моральний мікроклімат сюжетно-рольових ігор. Рідна школа. 1998. № 1. С. 12.
45. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підруч. [2-ге вид., перероб. і доп.]. Київ. : Знання-Прес, 2004. 445 с.
46. Куніцина В. Н. Міжособистісне спілкування / В. Н. Куніцина, Н. В. Казарінов, В. М. Погольша – Санкт-Петербург. : Пітер, 2001. – 544 с.
47. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. [вид. 3-тє, доп.]. Київ. : Центр учбової літератури, 2008. 190 с.
48. Макаренко А. С. Проблемы школьного советского воспитания : Соч Москва. : Просвещение, 1976. Т. 5. 176 С. 5-366.с.
49. Макаренко А. С. Мої педагогічні погляди Твори: в 7 т. / А. С. Макаренко. – Київ. : Радянська школа, 1954.
50. Малахов В. А. Етика : Курс лекцій. Київ. : Либідь, 1996. 304 с.
51. Малихін А. Моральна свідомість особистості: сутність та структура [електронний ресурс] / Андрій Малихін. – Режим доступу до журн.: http://bdpu.org/scientific_published/2005/Pedagogical_studios/9
52. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. [3-є вид., доповн.]. Київ., 2001. 608 с.

53. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України від 17.03.2002 / [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.setlab.net/?view=education-doctrine-2002>

54. Орбан Л. Є. Вчись доброти. Початкова школа. 1991. № 11. С. 54.

55. Оржеховська В. Проблеми морально-духовного розвитку. Рідна школа. 2002. № 10. С. 34.

56. Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. [2-ге вид.]. Київ. : Каравела, 2008. 496 с.

57. Панчук Н.П. Ціннісні орієнтації як системоутворюючий фактор соціально активної позиції майбутнього фахівця. Проблеми сучасної психології: зб.наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. За ред. С.Д. Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип.21. Кам'янець. – Подільський.: Аксіома, 2013.- 852с. С. 542– 551.

58. Плахтій В. І. Формування основ моральної свідомості молодших школярів засобами дитячої літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец 13.00.07 „Теорія та методика виховання” Київ., 2002. 19 с.

59. Платонов К. К. О застенчивости / К. К. Платонов // Популярная психология: Хрестоматия : учеб. пособие для студентов пединститутів / сост. В. В. Мироненко. – Москва. : Просвещение, 1990. – С. 348-352.

60. Попович Н. Засвоєння учнями норм загальнолюдської моралі та основ спілкування. Початкова школа. 2002. № 2. С. 17.

61. Потяниник Б. Медіа: ключі до розуміння. Львів, 2004. 312 с.

62. Початкове навчання та виховання. Спецвипуск. 2004. № 26(30)вересень. С. 26.

63. Скворчевська О. В. Ігрові методики роботи з учнями 1-4 класів Харків. : Основа, 2009. 207 с.

64. Соколов Д. Ю. Сказки и сказкотерапия Москва. : ЭКСМО–Пресс, 2001. С. 12–21.

65. Стадник Л. Поспішаймо робити добро Початкова школа. 2009. № 1. С. 35.
66. Стельмахович М. С. Українська народна педагогіка Київ. : ІЗМН, 1997. С. 151–156.
67. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения Москва., 1980. Т. 2. 366 с.
68. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям Київ. : Рад. шк., 1971. 244 с.
69. Тернопільська В. Шляхи виховання моральної культури молодшого школяра. Початкова школа. 2009. № 1. С.16-19
70. Ткаченко Г. Игровые методики в тренинге „Обучение персонала” [Електронний ресурс] HRMagazine. 2007. № 3. Режим доступу : http://www.hrm.ua/article/igrovie_metodiki_v_treninge.
71. Україна. Міністерство освіти і науки. Концепція національного виховання: Схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30 червня 1994 року Освіта. 1994. №7-72. С.5-6; 11-12.
72. Ушинский К. Д. Собрание сочинений Москва. : 1985. Т. 2.
73. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. [вид. 2-ге, виправл., доповн.]. Київ. : Академвидав, 2005. 560 с.
74. Фольваркова В. І. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості . Дошкільна освіта. 2004. № 3(5). С.32.
75. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. АПН України ; Центр інформації та документації Ради Європи в Україні О. В. Сухомлинська (ред.). Київ., 1997. 56 с.
76. Шульга Л. Діагностика сформованості моральних переконань в учнів початкових класів. Початкова школа. 2005. № 2. С. 3.
77. Яценко Т.В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку м. Кременчук. 2011. 84 с.